

VIKBA11

Selekční jazyky

30. 9. 2016: Základní pojmy, vztahy, terminologie SJ
(P2)

FF MU, podzim 2016

Mgr. Josef Schwarz

126172@mail.muni.cz

Úkol č. 1

- Odpovídající zadání:
 - [Aquatic Science and Fisheries Thesaurus](#)
 - General European Multilingual Environmental Thesaurus
 - CAB Thesaurus
 - Agroterm
- Částečně odpovídající zadání
 - MDT, DDT
 - [Soubor tematických autorit NKP](#)
- Neodpovídající zadání
 - Akvaristické slovníky (např. [zde](#) nebo [zde](#))
 - Taxonomie (např. [zde](#))
 - Obecný návrh systému (např. předmětová hesla nebo tezaurus)
 - Dotaz ve vybrané databázi
 - Český teologický tezaurus

Bez jazyka není komunikace,
aneb,

Role SJ v informačních systémech

- Příklady různých typů SJ

- Seznam

- Tezaurus Eurovoc

- Kód banky

- Klíčová slova

- Číselníky ČSÚ

- Mezinárodní desetinné třídění (vstup po bezplatné registraci – doporučuji se registrovat, i pro další využití)

Číselník bank (příklad)

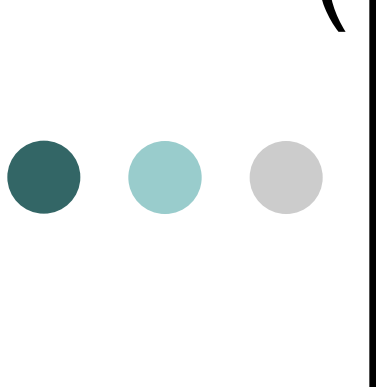

Kód banky	Název banky
0100	Komerční banka a.s.
0300	Československá obchodní banka a.s.
0400	Živnostenská banka a.s.
0600	GE Capital Bank, a.s.
0710	Česká národní banka
0800	Česká spořitelna a.s.
2100	Českomoravská hypoteční banka
2400	eBanka, a.s.
2500	Interbanka a.s.
2600	Citibank a.s. Praha
2700	HVB Bank Czech Republic, a.s.
3300	Česká konsolidační agentura
3500	ING Bank N.V.
4000	Dresdner Bank CZ, a.s.

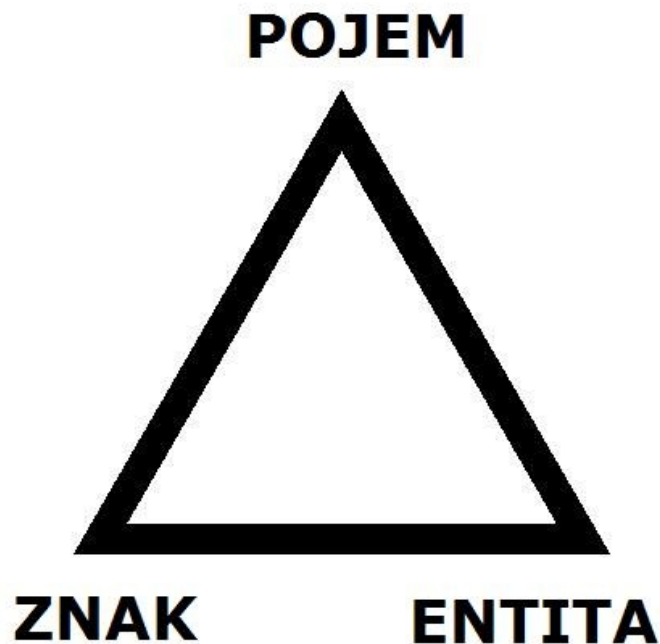
Charakter selekčního jazyka z hlediska lingvistiky

Základní lingvistické pojmy (výběr)

-
- komunikace, lingvistika, lexikografie, lexikologie, terminologie, sémiotika
 - jazyk (*přirozený jazyk*, *umělý jazyk*, formální jazyk), metajazyk
 - symbol, znak, pojem (intenze, extenze, denotát), význam, smysl, kód, *sémantický trojúhelník*, arbitrárnost znaku
 - gramatika, morfologie, syntax
 - lexikum, lexikální jednotka, slovo, sousloví, inverze, termín
 - homonymie, homofonie, homografie, polysémie, synonymie, antonymie
 - hyponymie, hyperonymie, kohyponymie, meronymie, holonymie

Sémantický trojúhelník

- Vztah mezi pojmem, znakem a předmětem (skutečností) vyjadřuje sémantický (sémiotický) trojúhelník:

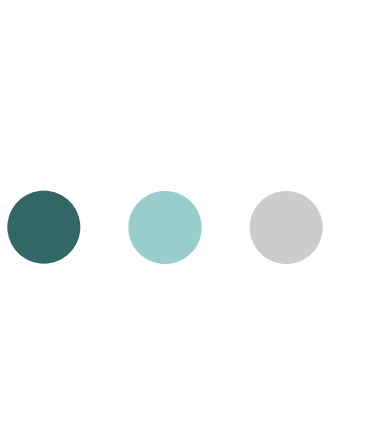

Charakter SJ z hlediska lingvistiky 1

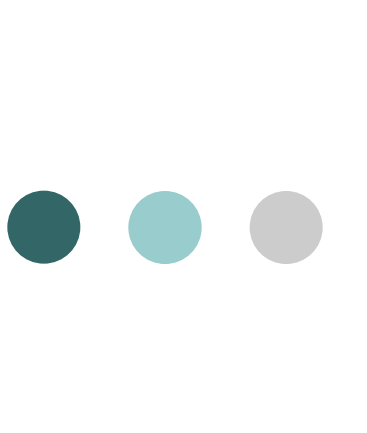

- Přirozený jazyk (PJ) má dvě základní složky: **slovník** (lexikum) a pravidla, jak s tímto slovníkem nakládat, tedy **gramatiku**. Součástí gramatiky je **morfologie**, tedy nauka o tom, jak se slova ohýbají (flexe) nebo tvoří (slovotvorba), a **syntax**, tedy způsob, jakým se slova spojují do vět.
- Podobně i SJ má tyto tři složky, tedy **slovník, morfologii a syntax**.

Charakter SJ z hlediska lingvistiky 2

-
- Srovnání tří základních složek SJ a PJ:
 - Lexikum
 - lexiku (slovníku) PJ odpovídají u SJ **řízený slovník** nebo **klasifikační tabulky**
 - slovu nebo slovnímu spojení v PJ odpovídá u SJ **pořádací znak**, který je u předmětových SJ vyjádřen **lexikální jednotkou**, u systematických SJ **klasifikačním znakem**
 - Morfologie
 - morfologii (přesněji její části, slovotvorbě, protože flexi nelze u SJ uplatnit) PJ odpovídají u SJ **pravidla pro tvorbu pořádacích znaků** (zde je jednou z podstatných otázek především míra prekoordinace/postkoordinace pořádacích znaků)
 - Syntax
 - syntaxi (skladbě) PJ odpovídají u SJ **pravidla pro indexaci (klasifikaci) a formulaci dotazu při vyhledávání** (tedy pravidla pro spojování a kombinaci pořádacích znaků)
 - větě v PJ odpovídá v SJ **selekční obraz dokumentu** nebo **selekční obraz dotazu**

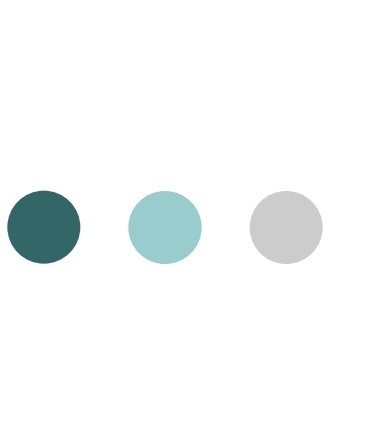
Příklad normativní definice

-
- **ČSN 01 0193:** „*Selekční jazyk je řízený soubor lexikálních jednotek vybraných z přirozeného jazyka a užívaných k vyjádření témat dokumentů*“
 - **Korigovaná definice (pracovní):**
„*Selekční jazyk je umělý jazyk určený pro vyjádření obsahu dokumentů. Skládá se ze slovníku, tj. řízeného (strukturovaného) souboru pořadacích znaků, dále pravidel jejich tvorby a pravidel jejich užívání při věcném zpracování a vyhledávání dokumentů.*“

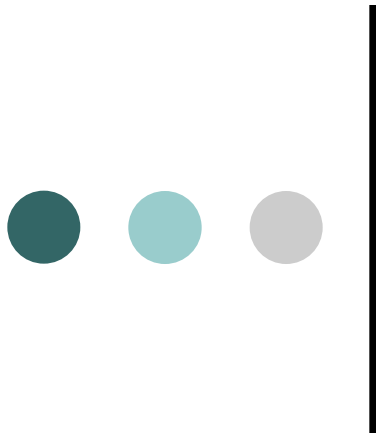

Typologie selekčních jazyků

Typologie SJ 1

-
- Konkrétní typologie vždy záleží na tom, jaké zvolíme *principium divisionis*, tj. kritérium třídění.
 - SJ můžeme třídit podle funkce, vnitřní struktury, uspořádání pojmů, stupně formalizace pořadacích znaků, šířky tematického zaměření, expanzivity a dalších hledisek.
 - Pro vymezení základních typů SJ se užívá dvou hledisek, a to:
 - 1. charakter pořadacích znaků SJ**
 - 2. uspořádání slovníku SJ**

Typologie SJ 2

-
- 1. Charakter pořádacích znaků SJ je určen mírou postkoordinace, resp. prekoordinace, takže SJ se dělí na:**
 - ◆ **postkoordinované SJ**
 - ◆ **prekoordinované SJ**
 - 2. Pořádací znaky lze ve slovníku SJ uspořádat abecedně, nebo tematicky, takže SJ se dělí na:**
 - ◆ **předmětové SJ (abecední princip)**
 - ◆ **systematické SJ (tematický princip)**

Typologie SJ 3

Výsledkem tohoto třídění jsou celkem čtyři typy SJ:

- ◆ **prekoordinované systematické SJ**
- ◆ **postkoordinované systematické SJ**
- ◆ **prekoordinované předmětové SJ**
- ◆ **postkoordinované předmětové SJ**

Typologie SJ 4

Jako příklady jednotlivých typů můžeme uvést:

prekoordinované systematické SJ

- ◆ Mezinárodní desetinné třídění, Deweyho desetinné třídění, Třídění Kongresové knihovny, Cutterova expanzivní klasifikace, číselníky, rubrikátory

postkoordinované systematické SJ

- ◆ Dvojtečkové třídění (Ranganathan), Blissovo bibliografické třídění

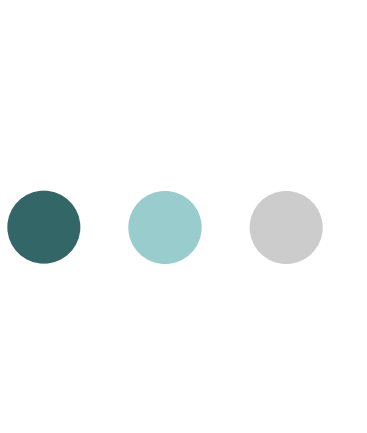
prekoordinované předmětové SJ

- ◆ předmětová hesla

postkoordinované předmětové SJ

- ◆ deskriptorové SJ, volně tvořená klíčová slova, permutované (rotované) rejstříky (KWIC, KWOC)

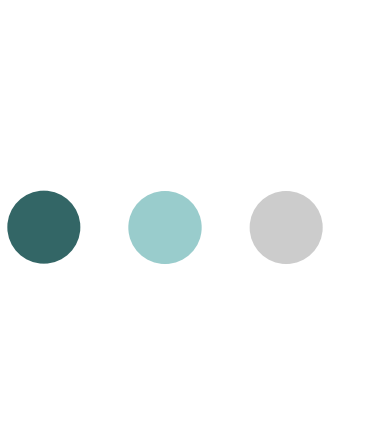
Postkoordinace a prekoordinace 1

-
- Postkoordinace a prekoordinace jsou principy, které ovlivňují morfologii a syntax SJ – uplatňují se tedy při tvorbě pořadacích znaků ve slovníku SJ a při indexaci (klasifikaci) a vyhledávání.
 - Neexistuje čistě postkoordinovaný nebo čistě prekoordinovaný SJ. Postkoordinace a prekoordinace se uplatňuje v každém SJ; podle toho, který princip v daném SJ převažuje, označujeme jej jako prekoordinovaný nebo jako postkoordinovaný SJ.

Postkoordinace a prekoordinace 2

- Na úrovni slovníku postkoordinace/prekoordinace vyjadřuje míru složení pořadacího znaku. Pokud jsou jako pořadací znaky použity jednoduché pojmy, hovoří se o postkoordinaci, pokud jsou použity složené pojmy, hovoří se o prekoordinaci.
 - Jako příklad vezměme složený pojem *dovozní daň na ojeté osobní automobily*. V postkoordinovaném SJ bude takový složený pojem rozložen do jednotlivých pojmových složek a vyjádřen několika pořadacími znaky (lexikálními jednotkami), např. *dovozní daň, osobní automobil, použité zboží*. V prekoordinovaném SJ bude daný pojem zařazen jako jeden pořadací znak, např. *dovozní daň—ojeté osobní automobily*
 - Předchozí příklad se týkal předmětových SJ, u systematických SJ však prekoordinace a postkoordinace funguje podobně. Mějme složený pojem *americká poezie 19. století*. Zatímco prekoordinovaný systematický SJ jej vyjádří jediným znakem (např. 971.1), postkoordinovaný systematický SJ jej rozloží např. do tří různých znaků, např. A5 (poezie), G89 (Amerika) a T19 (19. století).

Postkoordinace a prekoordinace 3

-
- Prekoordinovaný nebo postkoordinovaný charakter pořadacích znaků ovlivňuje samozřejmě i indexaci (klasifikaci) a vyhledávání. U postkoordinovaného SJ je složený pojem popsán dílčími pořadací znaky, které jsou k dokumentu přiřazovány samostatně a koordinovány (kombinovány) až při vyhledávání. U prekoordinovaného SJ je naopak složený pojem vyjádřen jediným pořadacím znakem, který se použije jak pro indexaci, tak pro vyhledávání.
 - Zamyslete se na tím, jaké výhody a nevýhody má princip prekoordinace a princip postkoordinace.

Prekoordinace / postkoordinace

postkoordinace

prekoordinace

- chmel
- vinná réva
- pivo
- víno
- Česko
- Rakousko
- pěstování
- spotřeba
- výroba
- Evropská unie
- legislativa

- ◆ pěstování chmele
- ◆ pěstování vinné révy
- ◆ výroba vína
- ◆ spotřeba piva
- ◆ Česko
- ◆ Rakousko
- ◆ legislativa Evropské unie

- pěstování chmele – spotřeba piva – Česko
- pěstování vinné révy – výroba vína – Rakousko – legislativa Evropské unie

Úkol č. 2

- A) vytvořte ze svého jména a příjmení alespoň čtyřpísmenné slovo obecného významu (ne vlastní jméno)
- B) k tomuto slovu stanovte vždy alespoň jedno:
 - hyperonymum
 - hyponymum
 - meronymum
 - synonymum
 - antonymum